

UTAZÁS – TÁRSASÁGBAN
EMILY DICKINSON “BECAUSE I COULD NOT STOP FOR DEATH –”
KEZDŐSORÚ VERSÉRŐL

BUDA ATTILA

A SZERZŐRŐL

Emily Dickinson az amerikai és a világirodalomnak is különleges alkotója. Az 1830 és 1886 között élt költő élete legnagyobb részét a külvilág kizárásával, szűk társaságban töltötte, hozzátartozói körében – mégis, vagy talán ezért is: magányosan.¹ Szülővárosát, a Massachusetts állambeli Amherst-öt csak ritkán hagyta el, korának irodalmi intézményeivel, beleértve a képviselőit is, nem ápolt kitartó és rendszeres kapcsolatokat. Amit írt, megmutatta ugyan egy-két általa arra alkalmasnak tartott kortársának, de nem szorgalmazta megjelenésüket. Életében néhány név nélküli verse jelent csak meg,² halála után azonban több gyűjteményben is kiadták azokat.³ Ezek feltűnést arattak ugyan, de ekkor még folyamatos recepciójuk elmaradt. Második felfedezésére az első világháború után került sor, először szülőhazájában, majd Európában is. Napjainkban egyre-másra jelennek meg idegen nyelvű fordításai, a kétezres évek elejére az egyik legismertebb amerikai költővé lépett elő az olvasók érdeklődése, az irodalomtörténészek megállapításai nyomán.

Cím nélküli versei inkább rövidiek, néhány sorosak, egy-két strófából állók, mint terjedelmesek; a nyolc-tíz versszakosak már különleges hosszúsággal bírnak. Kivétel nélkül a személyes líra megnyilvánulásai, egy különlegesen érzékeny lélek belső tájait, (ön)reflexióit, felvett álarcait, távolságtartását mutatják. Életművének szenzibilitása egyben legfőbb ellentmondásának hordozója is: a világtól distanciát kívánó tartózkodása néha különlegesen mély vallomása, nem egyszer játékos sorokban oldódik fel. Nem félt ezen kívül egyszerű szavakkal köznapi dolgokhoz nyúlni, mert világlátása szűrőjén még az esztétikailag kevésbé jelentős versek is különleges, egyedivé és egyszerűvé transzponáló szemléletmódját mutatják. Tartalmi és formai újítások egyaránt jellemzik verseit, ahogy a megértés felé vezető út hosszúsága is. Utóbbi kiváltója egyfelől az elhallgatások és tömörítések bonyolult hálózata, másfelől különleges szó- és kifejezéshasználata, vagyis az a képessége, amellyel mindkettő jelentésmezőjét kitágítja, valamint a gondolkodás töredékes-ségét, dadogását, vissza-visszatérő motívumait versbe emelő szerkesztése. Utóbbit vízszintes vonalakkal – gondolatjelekkel – grafikailag is jelezte. Cím híján verseinek

¹ Az ED életével foglalkozó írások, önálló könyvek, könyvfejezetek jelentős mennyiségű irodalmat tesznek ki, az egyik legutolsó, átfogó munka e tárgyban: HABEGGER 2002.

² LEITER 2007, 417.

³ Részletes leírásuk: MYERSON 1984.

azonosítása kezdősorokkal és/vagy az első, illetve a második kritikai kiadás sorszámának párhuzamos feltüntetésével lehetséges.⁴

A Johnson 712/Franklin 479 sorszámú versről

- Because I could not stop for Death –
He kindly stopped for me –
The Carriage held but just Ourselves –
And Immortality.
- 5 We slowly drove – He knew no haste
 And I had put away
 My labor and my leisure too,
 For His Civility –
- 10 We passed the School, where Children strove
 At Recess – in the Ring –
 We passed the Fields of Gazing Grain –
 We passed the Setting Sun –
- 15 Or rather – He passed Us –
 The Dews drew quivering and Chill –
 For only Gossamer, my Gown –
 My Tippet – only Tulle –
- 20 We paused before a House that seemed
 A Swelling of the Ground –
 The Roof was scarcely visible –
 The Cornice – in the Ground –
- Since then – ’tis Centuries – and yet
 Feels shorter than the Day
 I first surmised the Horses’ Heads
 Were toward Eternity –

E vers először 1890-ben jelent meg, ED halála után négy évvel, első önálló kötetében.⁵ Közreadói Mabel Loomis Todd és Thomas Wentworth Higginson voltak, mindketten személyesen ismerték a szerzőt. Az első közlés több helyen módosította a kéziratot.⁶ Higginson először is címmel látta el – The Chariot / A hintó

⁴ JOHNSON 1955; FRANKLIN 1998.

⁵ TODD–HIGGINSON 1890.

⁶ Hasonmását lásd a Mellékletben.

–, az éj szekerén közlekedő Apollóra, a művészetek patrónusára utalva.⁷ Ezzel az utazásról az eszközre terelte az olvasók figyelmét. Ennél is súlyosabb beavatkozás volt, hogy a negyedik versszak elhagyásával erősen megcsonkították, ráadásul Todd az ötödik versszak egyik rímelő szavát is kijavította: a huszadik sor – e kiadásban a kihagyott versszak miatt: tizenhatodik – Groundját átírta Moundra.⁸ Ez a változat hat és fél évtizeden át öröklődött tovább kiadásról kiadásra, amíg 1955-ös kiadásában Thomas H. Johnson a kéziratnak megfelelő szöveget nem közölte.

A Johnson kiadásában 712-es, R. W. Franklin kiadásában pedig 479-es sorszámú költemény a legismertebb, legtöbbet értelmezett ED-versek közé tartozik. Olyannyira, hogy még magyarul is van szakirodalma.⁹ A gazdag recepció következtében minden interpretáció a korábbi megállapításokból kiindulva, azok ismeretében teheti hozzá a maga értelmezését/értelmezéstörredékét.

Ami a keletkezésének évét illeti, Franklin 1863-ra, Johnson 1862-re datálja. Megírásának hátteréhez a szakirodalom általában a polgárháborús eseményeket, illetve egy ED barátnői körébe tartozó halálesetet kapcsol.¹⁰ Talán érdemes még megemlíteni, hogy a versben központi szerepet betöltő „Immortality” hangsúlyos helyre került a Higginsonnak 1862. április 25-én írt levelében is, mutatva, hogy a halál/elmúlás gondolata sűrűn foglalkoztatta ezekben az években.¹¹

Milyen fontosabb nyelvi jellemzői vannak a főszövegnek?

A nyelvtani személyek közül végig jelen van a vers beszélője, aki egyes szám első személyben szólal meg. Mellette ugyanígy a Halál és a Halhatatlanság is. Az előbbi, mint *ő* – *he*, azaz férfi –, mindhárman pedig *we*, azaz *mi*. A Halhatatlanság azonban személyes névmás nélküli rámutatás/megnevezés, ami arra utal, hogy szerepe majd csak a vers lezárása után lesz – egyszer, valamikor.

Az igéket tekintve – ahogy Kállay G. Katalin is megállapította – központi helye van a stop(ped) – passed – paused hármasnak.¹² Ez érthető is, hiszen a vers egy utazás köré szerveződik, amelyben a találkozás, indulás, megállás, szünettartás kapnak szerepet. Az igeidők azonban bizonytalanságok hordozói, mivel a nyelvtani idő és az értelmezés elvál(hat)nak egymástól. Az első öt versszak múlt ideje az utolsóban jelenre vált, ami az utazás befejezetlenségére utal, arra, hogy a folytatás/befejezés a jelentől messze lévő, tudott, de még el nem érkező jövőben

⁷ LEITER 2007, 57–59.

⁸ *The Chariot* – Because I could not stop for Death, / He kindly stopped for me; / The carriage held but just ourselves / And Immortality. // We slowly drove, he knew no haste, / And I had put away / My labor, and my leisure too, / For his civility. // We passed the school where children played, / Their lessons scarcely done; / We passed the fields of gazing grain, / We passed the setting sun. // We paused before a house that seemed / A swelling of the ground; / The roof was scarcely visible, / The cornice but a mound. // Since then 't is centuries; but each / Feels shorter than the day / I first surmised the horses' heads / Were toward eternity.

⁹ KÁLLAY 2011; BRENZOVICS 2013; BOLLOBÁS 2015, 75–77.

¹⁰ LEITER 2007, 57.

¹¹ „When a little Girl, I had a friend, who taught me Immortality.”

¹² KÁLLAY 2011.

következik be. Mindemellett egy olyan értelmezés is lehetséges, amelyben a látvány (az emlékezet) és a történet (a róla szóló beszéd) elválík egymástól: eszerint a vers emlékezője kívül áll az utazáson, a jövőből (az örökkévalóságból) a múltra és a jelenre is csak visszaréved, s mindkettőt mint egy már idegen, maga mögött hagyott világ összetevőjét szemléli. Az utazásban csak egy personája vesz részt mint a vers beszélője, mint egy lehetséges életesemény egyik alakja, a többi párhuzamosan lehetséges életesemény mellett, s az emlékező látja, hogy a persona még nem ért el oda, ahol ő már a felidézés előtti időben, a vers kezdete előtt sok-sok idővel elhelyezkedett. Kívülről, az örökkévalóság felől elveszti értelmét az idő, múlt-jelen-jövő eggyé válik. A kívül álló emlékezőnek nincs személyes köze ahhoz, aki egykor volt, mint egy film kockáit veszi számba a persona állomásait. Nem vesz részt azokban, csak rámutat, csak megnevez. Az utazás nem akkor kezdődik, amikor az első sor, és nem fejeződik be az utolsó sor írásjele után. Azaz a vers *in medias res* kezdődik és ugyanígy fejeződik is be, ami az első sor előtt és a huszonnegyedik után történt/történik, titok marad,¹³ az értelmezések terepe.

Minden versszak első, illetve harmadik sora nyolc szótagból (négy verslábból), második és negyedik sora hat szótagból (három verslábból) áll. A fordítások egy része figyelembe veszi azonban a szüneteket is, illetve vannak fordított sorok, amelyek a látványnak, döntően azonban a hallásnak felelnek meg. A verslábak jambikus tetrameterből, illetve trimeterből állnak. Az első, második, negyedik, ötödik és hatodik versszak második és negyedik sorának a végén rím áll. Ezek részben a hangzás, részben a látvány rímei. A harmadik versszak sorvégei rímtelenek, de a második végén álló szó (Ring), rímel a következő két sor utolsó előtti szavával (Gazing, Setting). Belső, távolról összeesengő rímek találhatók a harmadik, ötödik, tizenegyedik és tizennegyedik sorokban. Némi szabálytalanságot mutat a negyedik, sokáig kihagyott versszak, amely a 8-6-8-6 váltakozással szemben 6-8-8-6 szótagszámú.

A gondolatjelek, amelyek részben valamilyen elhallgatást jelentenek, azt mutatják, hogy a folyamatos belső történetből egy-egy mondat, gondolatforgács a külvilágba jut – másfelől a sorok ritmusukkal a lassan, hullámzó mozgással haladó kocsi tempóját, ringatózását imitálják.

Ami a költői képeket illeti: a verset gazdag megszemélyesítések és alliterációk hálózata jellemzi, a negyedik versszakban anaphorával, az utolsóban paradoxonnal.

A vers szokatlanságait és bizonytalanságait ezek a nyelvi jellemzők teszik erőteljessé. Az értelmezések pedig igyekeznek kitölteni az elhallgatások és tömörítések helyeit. A versszövegből kibontva, azt meghosszabbítva, a vers beszélőjeként egy sírjában önmagával dialógust folytató hölgyet azonosítanak – sorsával, életével való szembenézése az, amit az olvasó monológjából érzékel. Egyetértés van abban a vonatkozásban is, hogy a költemény témája a halál (az udvarlás), az elmúlás (a haldoklás) mint utazás, az elkerülhetetlen elfogadása. Ezt azonban könnyűvé teszi, hogy a megállíthatatlan mint egy úriember, sőt kedves

¹³ Mint például az az elsőre egyszerűnek látszó kérdés: a vers beszélője miért nem várhatta meg a Halált?

vőlegény jelenik meg. Utóbbi nincs persze expressis verbis kimondva, de beleértése mégsem hamisítás, hanem ED személyes életének ismeretéből következő megnevezés. Az utazás a hármassal találkozással kezdődik, a második versszak lassú ütemeit van, aki a betegség, testi hanyatlás párhuzamaként, mások a kocsis ringatózásaként értelmezik. Útközben eljött az életszakaszok felülvizsgálatának az ideje: a gyerekkoré, az öregedése, a halálé. A hideg és az esküvői ruhaként értelmezett túll a halálra, ugyanakkor a halhatatlanságra is utal: a halállal összekötött élet a halhatatlanságban folytatódik tovább. Vagyis a vers lezárásából – ami nem azonos a beszélő önmagával folytatott dialógusának, ami kívülről monológként látszik, végével – az derül ki, hogy a halál elkerülhetetlen, de nála is hatalmasabb az Öröklét.

S noha a vers beszélőjét mindkettő kíséri, és a Halállal közös utazásnak nem lehet kétséges a vége, mégis mindhárman az Öröklét felé haladnak, ami a Halál vereségét, a megsemmisülés közben elnyert titkos és misztikus továbbélést eredményezi. Hiszen ha nem így lenne, akkor arról sem tudna beszámolni, mi történt velük attól a pillanattól kezdve, ahogy a közös utazásra elindultak. Vagyis nem csupán az élő változik át a Halál kíséretében, hanem a Halál is elveszti erejét, s a test elrontása mellett nem tudja a világ emlékezetét is elvenni. De az is lehet, hogy nem is akar élni erejével, hiszen a mosolygó, udvarias férfi már azzal elérte célját, hogy a beszélőt kocsijába vette, s neki tetsző útra viszi – élete végét azonban mégsem a semmibe, hanem a méretlen időbe, a Halhatatlanságba veti.

A nagy versekben persze mindig marad valami megfelfejthetetlen, megmagyarázhatatlan, ami az értést nem zavarja, ám homályban hagyja bizonyos összetevőit. A bizonytalanság pedig az érdeklődés fenntartásának előidézője, a megértésre törő vágy kiváltója. Ahányszor olvassa el valaki az ilyen műveket, egy-egy új részletének, addig észre nem vett összefüggésének a felfejtése során minden egyes alkalommal más és más összetevőt ad hozzá a saját életéből, s minden megérintett olvasóban sajátos, egyedi olvasat keletkezik, amely az idő múlásával életben tartja magát a verset is. Erre utal ED másodszeri felfedezése, aki így a Halál után valóban eljutott a Halhatatlanságba is.

A MAGYAR RECEPCIÓRÓL

ED versének egyik legerősebb és legmeghökkenőbb hatóeleme a halálnak mint udvarias, mosolygó fiatalembernek az ábrázolása. Ez a szemlélet a világirodalom és a képzőművészet számtalan ágában is igazi ritkaság. Különlegessége abból ered, hogy egy nemzeteken és kultúrákon átindázva találkozó, közös profán hagyománynak mond ellent, úgyszintén a nagy monoteisztikus és távol-keleti vallások felfogásának is. Azonban éppen a magyar irodalom egyik ED-hez hasonlóan természetközeli lírát művelő, halk szavú költője, Áprily Lajos örökítette meg ilyen bensőséges intimitással a végső állomást – négy sorosában a gondos anyaként, együttérző társként halálba dúdoló halál méltó párja a mosolygó udvarlónak:

Az utolsó körben

Elhull, elillan minden kedvesünk,
 akit hozzánk köt sorsa drága szállal,
 amíg sötét körben ketten leszünk
 az altatódalt dúdoló halállal.¹⁴

A MAGYAR FORDÍTÁSOKRÓL

A versnek öt költői és egy nyersfordítása van. Hárman közülük – Vajda Endréé, illetve Károlyi Amy és Tótfalusi István első változatai – az első, 1890-es kiadás hiányos változatát tolmácsolták, később Károly Amy és Tótfalusi István a kimaradt versszakot is átültették. S egyedisége ellenére sem jogosulatlan, hogy az időben legkésőbbi, tehát az ezredforduló utáni hazai versértésnek megfelelő változat alapján elkészült és önálló műként meg is jelent összevetésre alkalmas nyersfordítása is.

Mit mutat a Függelékben olvasható változatok alapján az összehasonlító fordításvizsgálat?

A sorok szótagszámát a fordítások egy-két kivétellel az eredetinek megfelelően adják vissza. Vajda Endre (I.) a 20. sorban eggyel megrövidítette a számukat, a sor azonban ponttal zárul, ezt a nyomatékot tehát be lehet tudni a hiányzónak. Az első fordító követi a rímelést, megoldásai azonban ma már avítnak hatnak, pontosabban egy más verseszménynek felelnek meg, hangzásra idegenek az eredeti szövegtől – ez persze a két nyelv eltérő rimeszményéből/rímlehetőségéből is ered –, a magánhangzók egybecsengése mindenestre könnyűvé, dalszerűvé változtatja a vers komorságát és belenyugvását. Emellett azok a kifejezéspanelek, amelyeket felhasznált, a múlt század negyvenes éveiben már a magyar költészetből is kikopóban voltak, néhol még Ady Endre hatását mutatva – *Kidobtam földi dolgaim / Fáradt lázaima?* –, illetve körülményesek, idegenszerűek, például a befejezésben: *Sejtjük, lovunk lassan halad / Az öröklét iránt.*

Károlyi Amy első változatának (II.) rímei sokkal jobban illenek ED verseihez. Viszont a 7. sor végén álló szó – *kedviért* –, bár feltehetően az egymás mellé kerülő azonos magánhangzók elkerülése miatt került a fordításba, mint a tájnyelvi szókinccs népies szava nem szerencsés, noha talán éppen a szerző egyedi szóhasználatára akart ezzel célozni a fordító, de magyarul más konnotációkat kiváltva, mint a forrásnyelv nyelvi kánontól eltérő szerkezeti, szóbeli jelenségei. E szó idegen test Károlyi Amy fordításában. Ezen kívül a 9. és 11. sorokban ragrímek olvashatók, amelyek bár a hanyag rímeket felidézik, azonban ezeken a helyeken az eredetiben nincsenek rímek. Károlyi Amy második változata (II/a.) a kihagyott versszak fordításával bővült.

Tótfalusi István első változata (IV.) 21. és 23. sorában kilenc-kilenc szótagot helyezett el, ezt későbbi változatában (IV/a.) korrigálta. Első változatában az első, második és a hatodik versszakban képes érzékeltetni a rímek élesebb és tompább összecsengését is. Második változata több részletében különbözik az elsőtől, de az első versszak ríme változatlan. A második versszak két sorának összecsengése

¹⁴ ÁPRILY 1990.

távolibb/tompább, mint az első változaté, feltehetően azért, mert az elsőben olvasható konvencionális kifejezést a fordító a szöveghűség felé változtatta meg. Végül az utolsó versszak mély hangrendű rímét a módosított második változatban magas hangrendűre változtatta – ezzel is a forrásszöveg szavainak kiejtését követve.

Timár György (III.) a 3. sorban eggyel megtoldotta a szótagokat. Rímei megfelelőek a különbséggel, amivel az angol és a magyar nyelv különbözik egymástól, az előbbiben például elképzelhetetlen a *kedvesem – senki sem* típusú rímekkel a sorok végén. Ő egyébként a nyolcadik sor végén Károlyi Amyhoz hasonló stílusfogással él: *kedvéért*, ez az alak/toldalékolás valóban a 19. századi magyar nyelv egyik jellegzetessége, kérdés azonban, hogy nem inkább Arany Jánost hozza-e az olvasó elé... Elvi jellegűvé is lehet formálni ezt a jelenséget, vajon a világirodalom elmúlt korokból származó műveit lehet-e a magyar nyelv egy régebbi nyelvallapota szerint fordítani, s ha igen, vajon az a forrásnyelvi alkotót hozza-e az olvasó elé vagy saját irodalmának jobban ismert, korábbi szerzőit?

G. István László (V.) formailag is a leghűbb és tartalmában a forrásszöveget erősen megközelítő változatot készített. Minden versszak második és negyedik sorába rímet helyezett, tehát a harmadikéba is, amely az eredetiben nem található. A 6. és a 8. sorok végén olvasható szavak távoli ragrímként tűnnek fel, ám disszonanciájuk beleillik a forrásszöveg hangulatába,

Az ötödik versszak azonos sorvégi szavait egyik fordító sem tudja/akarja a forrásnyelvi megoldásnak megfelelően fordítani, kivéve G. István László változatát. A két azonos szót egyébként az első közlők megváltoztatták, ahogy már volt szó erről, noha nyilvánvaló, hogy ED más és más értelemben említette. A megkülönböztetés azonban próbára teszi az átültetést, a formahű fordításra törekvést. Vajda Endre a *föld* és a *domb*, Károlyi Amy a *talaj* és a *halom*, Tótfalusi István a *dudor* és a *halom / föld*, míg Timár György a *Föld* és *por* szavakkal jelölte saját értelmezését. G. István László velük szemben mindkét sorban a *Föld* szót használja, igaz, ő viszont nem sorvégi helyzetben.

Az ötödik versszak értelmezése. Vajda Endre nem tudott mit kezdeni a *Swelling* főnévvel, nála a ház *A földből kelt elő*. Félreértette, vagy nem talált megoldást a *The Cornice* főnévre sem, mert így tolmácsolta: *A lába domb volt*. Károlyi Amy költőként értelmezte ezt a versszakot, nála a *talaj duzzanata, túrás a talajon, a földbe vezető párkány, Az oromzat halom*. Tótfalusi István első változatában a ház *talaj-/dudor*, viszont az utolsó sort kissé félreértette, nála ugyanis a *párkány csöpp halom*. Második változatában korrigált, s az eredetihez közeledve módosította az utolsó sort – helyét eggyel előre csúsztatva – [...] *a párkány a föld alatt*. G. István László közelíti meg legjobban az eredetit, mindkét *Ground* szót a *Föld* szóval helyettesítette, s az olvasóra bízva ezzel az értelmezést, megtartva az egyes sorok szavait és sorrendjét is. Igaz, hogy ő az első két és utolsó két sor közé ellentétes értelmű kötőszót illeszt be, ami természetesen a saját értelmezésének része.

A kézirat negyedik versszaka – ahogy már volt szó erről is – egészen 1955-ig ismeretlen maradt. Vajda Endre egyetlen, illetve Károlyi Amy és Tótfalusi István első változatai azt nem is tartalmazzák, a két utóbbi tolmácsoló azonban későbbi közléseibe már beillesztette ezt a strófát is. Az első közlők talán nehezebb

felfejthetősége, esetleg túlzott hírnévféltés – amelynek ED levelezése egy része is áldozatul esett – miatt hagyták e strófát el. Négy sorának forrásszövegi különlegességei és a fordítások kísérletei önmagukban egy hosszabb írás alapjai lehetnének.

Ez a rövid vers és az egymás mellé tett célnyelvi változatok meggyőzően modellálnak néhány fordításvizsgálati problémát: az egymás mellé került nyelvek nyelvtani különbségét és verstani felfogásának, gyakorlatának ebből eredő eltéréseit; a forrásnyelv időbeli jellemzőinek a célnyelvben hasonló stílushatású elemekkel megközelítő visszadását; valamint a forrásnyelvi elhallgatás és tömörítés értelmező célnyelvi körülírását. Végző soron tehát a fordítás nem más, mint a gondolatnak egy nyelv alóli felszabadítása, hogy azonnal egy másik vethesse rá a saját, nem kevésbé egyedi szabályrendszerét.

FÜGGELÉK

Vajda Endre (I.)

Mert én nem mentem, ő jött el
Szelíden: a Halál.
S mellénk a Halhatatlanság
Szintén hintóba száll.

Lassan hajtunk, ő nem siet;
S lány mosolya miatt
Kidobtam földi dolgaim,
Fáradt lázaimat.

Elhagytuk a kis iskolát,
Mely vig zsvajt csapott,
Elhagytuk a termő mezőt,
El a bukó napot.

Megálltunk egy háznál, amely
A földből kelt elő,
A lába domb volt, ám alig
Látszott fenn tető.

Megyünk s a századok futó
Percként hatnak miránk,
Sejtjük, lovunk lassan halad
Az öröklét iránt.¹⁵

¹⁵ TÖRÖK–KOTZIÁN 1943, 178. Címe: *A hintó*.

Károlyi Amy (II.)

Mert meg nem álltam, a halál
Megállt illemtudón.
Mi és a halhatatlanság
Ültünk a fogaton.

Lassan hajtott, sosem siet,
S mert szépen szólt velem,
Hát félretettem kedviért
Munkám és pihenőm.

Elhagytuk már az iskolát,
Játszó gyerekhadat,
Ámuló szemű gabonát,
A lenyugvó napot.

Hintónk megállt a ház előtt,
Túrás a talajon,
A tető alig látható,
Az oromzat halom.

Azóta századok, de mind
A napnál rövidebb,
Hogy észrevettem: öröklét
Felé a lófejek.¹⁶

Tímár György (III.)

Nem vehetvén föl a Halált –
Ő vett föl kedvesen –
Én s Ő s az Öröklét – nem ült a
Kocsin más senki sem

Lassan mentünk – Nem sietett
S oly nyájas volt hogy én
Munkámat és a mulatást
Elhagytam kedveért –

És elhagytuk az Iskolát
Hol Gyermekraj kering –
Furcsa Gabonák Földjeit
S a Napot mely letűnt –

¹⁶ KÁROLYI 1975, 157.

Vagy – el tán Ő hagyott –
Hús Harmat remegve hullt –
Mint Ökörnyált hordtam Ruhám –
S Kendőmet – lenge Tüllt –

S ott volt a Ház mely mintha csak
Maga is volna Föld –
Teteje alig látható
Párkánya – porba dőlt –

Századok teltek el – de mind
Kurtább mint az a Nap
Hol hittem – a Lovak Feje
Az Öröklétbe tart¹⁷

Károlyi Amy (II/a.)

Mert meg nem álltam, a halál
Megállt illemtudón.
Mi és a halhatatlanság
Ültünk a fogaton.

Lassan hajtott, sosem siet,
S mert szépen szólt velem,
Hát félretettem kedviért
Munkám és pihenőm.

Elhagytuk már az iskolát,
Játszó gyerekhadat,
Ámuló szemű gabonát,
A lenyugvó napot.

Vagy inkább ő hagyott el,
Remeg a harmat, hidegül,
Csak ökörnyál a köpenyem,
A pelerinem tüll.

Hintónk megállt a ház előtt,
Túrás a talajon,
A tető alig látható,
Az oromzat halom.

¹⁷ TIMÁR 1977, 65. Címe: *Nem vehetvén föl a halált.*

Azóta századok, de mind
A napnál rövidebb,
Hogy észrevettem: öröklét
Felé a lófejek.¹⁸

Tótfalusi István (IV.)

Nem várhattam be a halált,
bevárt hát szépen ő,
mi voltunk csak a kocsiján
s a méretlen Idő.

Lassan mentünk, nem sietett,
s mert kedves volt velem,
félretettem gondjaimat
s vágyam is elpihent.

Láttuk, iskola udvarán
birkóznak a fiúk,
láttuk, mezőn halász köszönt,
s láttunk nyugvó napot.

Álltunk egy háznál, mely talaj-
dudornak tűnt csupán,
teteje alig látható,
a párkány csöpp halom.

Sok százada már, de egy se volt
oly hosszú, mint a nap,
melyen láttam: az Öröklétnek
robognak a lovak.¹⁹

Tótfalusi István (IV/a.)

Nem várhattam be a Halált,
Bevárt hát szépen ő,
Ketten voltunk csak kocsiján
S a méretlen Idő.

¹⁸ KÁROLYI 1978, 73.

¹⁹ TORNAI 1979, 114.

Kocogtunk csak – ráért, s mivel
Oly nyájas volt velem,
Feladtam mind, mi rég kötött:
Kényelmem s gondjaim.

Iskolát hagytunk el – szünetben
Kölykök birkóztak ott –,
Ránk bámuló búzamezőt,
Majd a nyugvó napot.

Vagy – Ő haladt tovább?
A harmat hullt, borzongva hült,
Ökörnyál volt a köntösöm,
A sálam könnyű túll.

Megálltunk egy háznál: talaj-
Dudornak vélhető
Volt, a párkány a föld alatt
S csak sejlett a tető.

Hány százada már! ám a nap
Hosszabbnak tűnt, melyen
Láttam: az Öröklét felé
Fut a fogat velem.²⁰

G. István László (V.)

Mert nem vártam meg a Halált –
Hát megvárt engem Ő –
Ketten ültünk Lovaskocsin –
Meg az Örökidő.

Szép lassan hajtottunk előre –
Nem ismert kapkodást –
Hagytam Munkát és Örömet,
Hogy lessem Mosolyát.

Iskolához értünk – szünetben
Birkóztak alakok –
Elhagytuk a dermedt Mezőt –
A lebukó Napot –

²⁰ FERENCZ 1989, 93–94.

Vagy minket – hagytak ott –
Reszket a Dér – testünkre hűl –
Rajtam csak egy Fátyolruha
Meg Körgallér – csak Tüll –

Elértünk a Házhoz, ami
A Földből Kidagadt –
De alig láttuk a Tetőt
A Párkány – Föld alatt –

És telnek az Évszázadok –
Gyorsabban mint a nap –
Látom, hogy a Lovak feje
Végtelenbe mutat –²¹

Brenzovics Marianna nyersfordítása (VI.)

Mert nem vártam meg a Halált –
Hát megvárt engem Ő –
Ketten ültünk a Lovaskocsin –
Meg az Örökidő.

Lassan hajtottunk előre – Ő nem siet –
És mert szépen szólt velem
Vonzó társaságáért
Hagytam Munkám és Pihenőm –

Iskolát hagytunk el – ahol a szünetben Kölykök
Verekedtek, birkóztak – a Ringben –
Elhagytuk a Ránkbámuló Mezőt –
Elhagytuk a Lebukó Napot –

Vagy – Ő hagyott ott Minket –
A Harmat remeg és hidegül –
Ökörnyál a Köpenyem –
A Sálam – csak Tüll –

Megálltunk a Háznál
Duzzanatnak tűnt a Talajon –
Alig láttuk a Tetőt –
A Párkány – halom –

²¹ G[ÉHER] 2009, 89.

És telnek az Évszázadok –
 Gyorsabban, mint a nap –
 Látom, hogy a Lovak Feje
 A Végtelenbe mutat –²²

AZ IDÉZETT VERSEK LELŐHELYE

ÁPRILY 1990

Áprily Lajos összes versei és drámái (Összegyűjtötte, szöveggond., utószó GYŐRI János). Szépirodalmi, Budapest, 1990, 725 [1].

Vajda Endre fordítása (I.)

TÖRÖK–KOTZIÁN 1943

Költőnők antológiája. Sapphótól napjainkig (Összeáll. Török Sophie, Kotzián Katalin). Cserépfalvi, Budapest, 1943, 287.

Károlyi Amy fordításai (II., II/a.)

KÁROLYI 1975

KÁROLYI Amy: *Vonzások és viszonzások. Versfordítások*. Magvető, Budapest, 1975, 580 [1].

KÁROLYI 1978

Emily Dickinson válogatott írásai (Ford., tan. Károlyi Amy). Magvető, Budapest, 1978, 134 [1].

Tímár György fordítása (III.)

TÍMÁR 1977

TÍMÁR György: *Százhusz költő. Válogatott versfordítások*. Európa, Budapest, 1977, 416.

Tótfalusi István fordításai (IV., IV/a.)

TORNAI 1979

TORNAI József (vál., szerk., előszó): *Az idő lovai*. Móra, Budapest, 1979, 603 [1].

FERENCZ 1989

Emily Dickinson versei (vál., szerk. FERENCZ Győző, ford. Beney Zsuzsa et al.). Európa, Budapest, 1989, 165 [1].

Géher István László fordítása (V.)

G[ÉHER] 2009

G[ÉHER] István László: *Pentagram*. Tipp Cult Kft., Budapest, 2009, 141.

²² BRENOVICCS 2013.

Brenzovics Marianna nyersfordítása (VI.)

BRENZOVIĆS 2013

BRENZOVIĆS Marianna: Emily Dickinson 712. verse. Because I could not stop for Death (712). In: *Acta Academiae Beregsasiensis*, 12. évf. 2013. 2. köt. 158–161.

BIBLIOGRÁFIA

BOLLOBÁS 2015

BOLLOBÁS Enikő: *Vendégünk a végtelenből. Emily Dickinson költészete*. Balassi, Budapest, 2015, 247 [1].

DICKINSON 2015

DICKINSON, Emily: *Sämtliche Gedichte* (Zweisprachig. Übers., komm., nachwort KÜBLER, Gunhild). Carl Hanser, München, 2015, 1403 [1].

FRANKLIN 1998

FRANKLIN, R. W. (ed.): *The poems of Emily Dickinson*. Variorum Edition. 3 vols. Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1998, 1265.

HABEGGER 2002

HABEGGER, Alfred: *My wars are laid away in books. The life of Emily Dickinson*. Modern Library, New York, 2002, 764.

JOHNSON 1955

JOHNSON, Thomas H. (ed.): *The poems of Emily Dickinson. Including variant readings critically compared with all known manuscripts*. Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1955, 1268.

KÁLLAY 2011

KÁLLAY G. Katalin: Emily Dickinson: 712. *Liget*, 21. 2011. 8/26.

LEITER 2007

LEITER, Sharon: *Emily Dickinson. A literary reference to her life and work*. Facts on File, New York, 2007, 448.

MYERSON 1984

MYERSON, Joel: *Emily Dickinson. A descriptive bibliography*. University of Pittsburgh Press, Pittsburgh, 1984, 209.

TODD–HIGGINSON 1890

TODD, Mabel Loomis–HIGGINSON, Thomas Wentworth (eds.): *Poems by Emily Dickinson*. Robert Brothers, Boston, 1890, 152.

31

XX+

12

Because I could not
 stop for Death -
 He kindly stopped for me -
 The Carriage held but
 just - Ourselves -
 And Immortality .

We slowly doors - He
 knew no hats
 And I had put away
 My Cap and my Gaiters
 too -
 For his King -

We passed the School,
 where Children stare
 At - us - in the Ring
 We passed the Fields
 of Barley Grain -
 We passed the setting Sun -

Or rather - We passed
Us -
The Corns I've been quivering
and Chill -
For only Bossamer, my
Gown -
My Tippet - only Tulle -

We paused before a
House that seemed
A Smelling of the Ground -
The Roof was scarcely
visible -
The Cornice - in the Ground -

Since then - 'tis Centuries
and yet -
Feels shorter than the Day
I first surmised the
Horses' Heads
Were toward Eternity -